

ily cere-
cahier

de levende berg
nan shepherd

ily cere- cahier 44
a part of:

Nan Shepherd
DE LEVENDE BERG

Vertaald door Pauline Slot

Met een inleiding van Robert Macfarlane en
een nawoord van Jeanette Winterson

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

6 – Lucht en licht

In de ijlere lucht op de hoogvlakte, en waar ook op de berg, want de lucht is overal helder, zijn de schaduwen scherp en diep. Zie hoe de schaduw van een vliegtuig over de hoogvlakte glijdt alsof hij tastbaar is, en hoe hij dan opbreekt en over de rand glipt. Of pluk een grashalm, roze-bruin en onopvallend; hou die tegen een wit vel omhoog en zie hoe de schaduw erop wordt afgetekend als een ets, duidelijk en zwart, een wonder van precisie. Zelfs de delicate franje in het kelkje van de veldgentiaan werpt een schaduw op de blaadjes en vergroot hun schoonheid.

De lucht is deel van de berg; hij eindigt niet waar zijn gesteente en grond ophouden. Hij heeft zijn eigen atmosfeer; en het zijn de eigenschappen van de lucht die zorgen voor de eindeloze variëteit in kleur. De bergen zijn in de basis grotendeels bruin, maar omhuld door lucht worden ze blauw. Elke tint blauw, van glanzend melkwit tot indigo, is er te zien. Het rijkst is hun blauw als er regen op komst is. De geulen zijn dan violet. De kleuren van gentiaan en ridderspoor, in vuur en vlam, schuilen in de plooien.

Deze zwoele tinten blauw hebben een groter effect op de emotie dan een droge lucht kan produceren. Porseleinblauw laat onbewogen. Maar violette tinten kunnen de geest in beroering brengen als muziek. Vocht in de lucht is

ook de oorzaak van de schijnbaar wisselende afmetingen, afstanden en hoogte van vertrouwde heuvels. Dit is deel van de gruwel als je bij mist op het plateau loopt, want door een opening zie je soms vlak voor je een stuk grond dat in drie stappen te bereiken lijkt, maar dat in feite aan de overkant van een zevenhonderd meter diepe kloof ligt. Ik stond eens op een heuvel en staarde naar een andere heuvel die zich opeens in mijn blikveld drong. Ik bleef staren tot ik omlaagkeek en tot mijn grote verrassing tussen mij en de heuvel het meer zag liggen dat ik maar al te goed kende. Toch leek het daar niet te kunnen zijn. Er was geen plaats voor. Ik keek weer op naar de overhangende richel – hij leek dichtbij genoeg om hem aan te kunnen raken. En toen ik opnieuw omlaagkeek was het meer er nog steeds. En op een dag in de Monadhliaths, een milde, heilige lentedag die het dal, de bergen en de lucht een oplichtend grijsblauw kleurde, zonder enig detail te tonen, werd ik me opeens bewust van scherp afgetekende witte lijnen in de lucht hoog boven me. De lijnen kregen iets vertrouwds; ik herkende ze; ik besepte dat dit het silhouet was van de rand van het plateau en de keteldalen van de Cairngorms, waar nog sneeuw op lag. Daar hing het, een sneeuwskelet, zwevend, veel hoger dan ik het zou verwachten. Misschien zorgde juist het ontbreken van details in het tussenliggende dal voor dit effect.

Regen in de lucht heeft ook het opmerkelijke vermogen om je rondom te laten kijken, alsof je stereoscopisch ziet. De lichtstralen, gebroken door het vocht in de lucht, buigen zich naar de vormen die ik zie. Ik heb weleens naar een boerderijtje staan kijken dat bijna een kilometer verderop op de heuvel lag, met bijgebouwen en een koe en het ge-

voel gehad dat ik zo om de hooiberg heen zou kunnen lopen en de koe een klap op haar achterste zou kunnen geven.

Heiligheid kan verbergen maar ook onthullen. Holtes en afgronden zijn opeens te onderscheiden in wat eerst één heuvel leek: het uitzicht krijgt een nieuwe diepte. En in een lange rij kloven, zoals de grote zuidelijke wal van Loch Einnich, is elk uitsteeksel afgetekend als het kant op de schilderijen van Van Dyck. Mistflarden die voor diezelfde imposante rotswand langsdrijven, lijken licht te geven als ze tussen de zon en het rode gesteente zweven.

Want het gesteente van deze granieten uitstulping is rood, en zijn veldspaat roze. Spleten, rotsblokken en puin zijn verweerd tot een kil grijs, maar als je gesteente vindt dat recent is opgebroken, of dat onder water ligt, dan is er die rode gloed. Na een winter met bijzonder strenge vorst tonen de oevers van de Lairig zich fris rood. Hier en daar zie je een helder oplichtend breukvlak waar een rotsblok zo groot als een huis is neergestort; en als je daar rondkijkt vind je al snel de gevallen massa met de verse wond, of uiteengevallen helderrode stukken; dichtbij zie je een donker rotsblok dat daar al veel langer ligt, maar waarvan het vallende blok een rode scherf heeft afgeslagen.

Of onder water: de Beinnie Coire van Braeriach is de minst imposante van alle keteldalen – niet meer dan een hoop grijs gruis. Maar er dwars doorheen loopt een beek die als zonlicht is, zo rood zijn de stenen waarover hij zich naar beneden stort. Verder op dezelfde helling, als je in het diepe, heldere water van Loch Coire an Lochain kijkt, en zelfs met een dunne mist erboven, zijn de stenen op de bodem nog steeds scherp afgetekend, alsof het water zelf ze

beschijnt. Langs de oever van dit schitterende meer zijn de stenen rood; de golfjes langs de kant hebben de groei van korstmossen voorkomen.

Dunne mist die de zon filtert geeft de berg een aarzelen-
de en spookachtige schoonheid; maar als de mist dichter
wordt, loop je opeens in een blinde wereld. En dat is een
slechte zaak, al is het griezelige ook spannend en ben je ui-
terst tevreden als je toch niet verdwaalt. Want niet verdwa-
len is een opgave voor de geest – je moet je hoofd erbij hou-
den, kaart en kompas bij de hand hebben en weten hoe je
die moet gebruiken, en kalm blijven, ook als een van je me-
dewandelaars in paniek raakt en de verkeerde kant op wil.
Lopen in de mist stelt niet alleen ieders zelfbeheersing op
de proef, maar ook de samenwerking tussen mensen.

Als mist regen wordt, kan dat ook mooi zijn. Net als ne-
velflarden kunnen slagregens fraai zijn in hun vorm en be-
weging. Maar er is ook regen die geen schoonheid kent,
wanneer de lucht en de grond verzadigd zijn en een naar-
geestige regen neerdaalt op lichaam en ziel. Het loopt in je
nek en omhoog langs je armen, en in je schoenen. Je bent
nat tot op je huid en alles wat je draagt is twee keer zo
zwaar. Dan wordt het je zwaar te moede in deze verlaten-
heid. De berg wordt een monsterlijke plek.

Voor mij is het bergplateau nooit troostelozer dan op
sommige dagen in de vroege lente, als de sneeuw papperig
is, op sommige stukken weggesleten als een afgedragen
jurk; en waar hij al helemaal verdwenen is verschijnen
bleek gras, bleke en rottende bessen en grijs mos en korst-
mos; het mos levenloos, alsof de rek eruit is. De voet zinkt
erin weg en de afdruk blijft achter. Je kunt de sporen van
herten zien die er eerder liepen. Voor mij voelt dit kouder
dan onbetreden sneeuw.

Maar zelfs in deze grijze troosteloosheid kunnen de komst van zon en wind het oog opeens verrukken met een wonderbaarlijke schoonheid. Op de grond vangt het pluizige borstveertje van een sneeuwhoen opeens een zonnestraal. Het licht blaast erdoorheen, zo doorzichtig is het voortvluchtige veertje. Het wordt meegevoerd en verdwijnt.

Of het is een druilerig seizoen en mijn stemming is even druilerig als het weer, en ik sta op een brug over een opgezwollen rivier. En opeens is de wereld als nieuw. Dicht bij de oever, onder water maar fier rechtop, zie ik een boompje vol lichtjes – een piepklein boompje, maar verfijnd, de takken delicaat behangen met lichtbubbels die sprankelen onder het wateroppervlak. Ik klauter naar beneden en steek een oneerbiedige hand in de stroom: daar heb ik een drijfnaat en vormloos ding te pakken. Ik laat het weer in het water glijden en meteen is het weer een boom van licht. Ik haal het eruit en bekijk het eens goed: het is een scheut van de hoekige stengel van sint-janskruid, een plant waarvan de bladeren bedekt zijn met kleine poriën die een olie kunnen afscheiden die het blad beschermt tegen water dat het overspoelt, zoals ook de waterspreeuw die in een stroom duikt een laagje licht tussen hemzelf en water houdt. Ik denk aan de Zilveren Boog uit de Keltische mythologie en verbaas me erover dat zoiets kleins zo betoverend kan zijn.

Storm in de lucht wekt het verborgen vuur tot leven – bliksem, de elektrische flitsen die we *fire flauchts* noemen, en het noorderlicht. Onder deze buitenaardse lichten lijken de bergen ver weg. Ze trekken zich terug in het duister. Want zelfs op een nacht dat er maan noch sterren zijn kun je de bergen toch nog zien. De lucht is nooit helemaal don-

ker. Bij bewolking is hij veel lichter dan de aarde; zelfs de hoogste bergen lijken laag onder de immense nachthemel. Een bliksemflits haalt ze voor een kort moment uit hun isolement en brengt ze dichterbij.

In het donker kun je vuur aanraken dat uit de aarde zelf afkomstig is. Vonken schieten weg onder je voeten als het metaal onder je schoenen het gesteente raakt, en soms, als je tijdens een wandeling in zwart slijk stapt, springen minuscule fosforescerende lichtpuntjes omhoog.

Lopen in het donker kan vreemd genoeg een heel nieuwe blik bieden op een plek die je al goed kent. Tijdens een week zonder maan, onder een bewolkte lucht en met de huizen verduisterd vanwege de oorlog, wandelde ik avond na avond door het heideveld van Whitewell naar Upper Tullochgrue om daar het radionieuws te beluisteren. Ik had altijd een zaklamp bij me, maar gebruikte die maar één keer, toen ik het hek dat toegang gaf tot het weiland bij Tullochgrue volledig had gemist. Twee dennen die goed zichtbaar waren tegen de lucht fungeerden als mijn wegwijzers, en hoe donker het ook was, de hemel was altijd stukken lichter dan de bomen. Het heideveld waarover het pad mij voerde was diepzwart, het pad duidelijk bleker, en de plukjes en strookjes hei in het midden van het spoor staken donker af tegen het gesteente en de dicht opeengepakte aarde. Maar nu merkte ik tot mijn verbazing dat het pad zijn vertrouwdheid had verloren. Ik had het talloze malen belopen, en toch, met mijn voeten in de rol van ogen, bleek ik geen van zijn bulten en gaten te kennen, en ik wist ook niet waar stroompjes het kruisten, of waar het steeg en daalde. Het was verbazend dat de herinnering zo duidelijk in mijn ogen zat en zo weinig in mijn voeten, want het don-

ker is me vertrouwd en ik loop er graag en veel in. En toch struikel ik hier bijna omdat een rots een hobbel opwerpt. Blind te kunnen zijn, zie ik nu, vergt veel oefening.

Als ik het hoogste punt van het donkere heideveld bereik, lijkt de wereld overal om mij heen weg te vallen, alsof ik aan de rand gekomen ben en er bijna vanaf zou zijn gestapt. En in de verte, boven een lage horizon, lijken de hoge bergen, de grote Cairngormketen, zo klein als een gestapeld stenen muurtje tussen twee weilanden.

Hoe groot iets lijkt is niet alleen een kwestie van luchtvochtigheid. Het hangt af van de andere dingen in je blikveld. Zo heb ik een net opgekomen maan (een oogstmaan, nog gehoornd) laag boven de horizon zien hangen, recht op, immens, de heuvels eronder opeens nietig.

Ik heb geschreven over levenloze dingen, gesteente en water, vorst en zon; en het kan lijken alsof dit geen levende wereld is. Maar ik wilde naar de levende dingen toe via de krachten die hen hebben geschapen, want de berg is één en ondeelbaar, en steen, aarde, water en lucht maken er evenzeer deel van uit als wat opkomt uit de aarde en lucht inademt. Het zijn alle facetten van hetzelfde wezen, de levende berg. Het verwerende gesteente, de voedende regen, de leven gevende zon, het zaad, de wortel, de vogel – alle zijn een. Arend en ereprijs maken deel uit van de hele berg. Saxifraga, of steenbreek, die in een van zijn lieflijkste verschijningsvormen, *Saxifraga stellaris*, met zijn enkele bloei de hoge rotsachtige waterlopen in het keteldal opsiert, en de gele bergsteenbreek, als plukjes zonlicht zichtbaar op de lagere hellingen, kunnen niet leven zonder de berg. Zoals het ooglid ook niet kan leven als je het zou wegsnijden van het oog.

Maar als je in een vreselijke wind op het plateau loopt, kun je je bijna niet voorstellen dat daar iets kan leven. Vergeleken bij veel andere plekken is het er niet hoog. Planten kunnen tot ver boven de 1300 meter groeien. Maar er is hier geen beschutting – slechts de beschutting van stroompjes die in brede beddingen afdalen naar de rand van de

klip. Wat er groeit wordt voluit blootgesteld aan het uitspansel. De wind, die komt aanwaaien vanaf IJsland, vanuit Noorwegen, vanuit Amerika, vanaf de Pyreneeën, dendert eroverheen. En op het golvende oppervlak liggen geen rotsblokken en zijn er geen spleten die een rustig plekje bieden om te groeien. Toch vertelt de botanist met wie ik hier soms loop dat er zeker twintig plantensoorten voorkomen – en veel meer als je elke soort mos, korstmos en alg meetelt. Hij heeft een lijst voor me opgesteld, en ik kan ze tellen. Het leven, zo lijkt het, laat zich niet snel afschrikken.

De vasthoudendheid van het leven is niet alleen zichtbaar op de toppen maar ook op de lage hellingen waar de hei door vuur is aangetast. Lang voordat de hei zelf (die bekendstaat om zijn vermogen vuur alsook vorst, wind en alle andere natuurlijke fenomenen te overleven) bij de wortels onder zijn geblakerde takjes de eerste tekenen van hernieuwd leven vertoont of opkomt uit zaden die in de aarde verborgen lagen, zie je al de energieke scheuten van de gewone rolklaver, tormentil, blauwe bosbes, de kleine heidebrem en de alpiene vrouwenmantel. Deze bergbloemen lijken ongelooflijk fragiel; hun stengels zijn rank, hun bloemen kwetsbaar; maar graaf even in de aarde en je treft er wortels met een tijdloze volharding. Of ze nu gedrongen zijn of uitgerekt, pezig of als klompjes dood hout, in de aarde bewaren zij de levenskracht van de plant. Zelfs als alles wat boven de grond uitsteekt weg is – verbrand of kapotgevroren of weggekwijnd – zijn deze levensknopen overal. In elke tijd en elk seizoen zijn ze levend aanwezig. En als ook de wortel is verdwenen, zijn er nog steeds de levende zaadjes in de aarde, klaar om te beginnen aan een nieuwe levenscyclus. Nergens anders blijkt het leven zo on-

overwinnelijk als hier. Alles werkt tegen, maar daar maalt het niet om.

De planten op het plateau blijven klein, houden zich laag bij de grond, met geen uitsteeksels waaraan de wind zich vast kan haken. Ze kruipen over de aarde of gaan ondergronds, of ankeren zichzelf aan een zware wortel die vele malen groter is dan hun zichtbare gedaante. Ik zei net dat ze geen beschutting hebben, maar voor elke bloem is er wel de beschutting die uitgaat van de groep. Zo heeft de stengelloze silene, de meest opmerkelijke van alle bloemen op het plateau, die in juni en vroeg in juli het oog verrast met felroze kussentjes op de kaalste en stenigste plekken, de gewoonte zo dicht opeen te groeien dat het doet denken aan een victoriaans bloementuiltje. Haar wortel is sterk en diep en fungeert als anker tijdens stormwind, en beschermt haar levensbron zo tegen vorst en droogte, de extreme en grillige veranderingen van het weer op het hoge plateau. Op deze manier blijkt deze meest kenmerkende van alle bloemen op het plateau eenvoudigweg een deel van de berg te zijn. Haar levenswijze is verbonden met de levenswijze van de berg, zoals water verbonden is met de bedding waarin het stroomt.

Zelfs de flamboyante bloemen zijn onlosmakelijk verbonden met de levenswijze van de berg. Ik weet niet hoe oud een individuele pol kan worden, maar afgaand op de grootte van de dicht opeengepakte plukken moeten sommige van hen het tumult van menig winter hebben doorstaan. De meeste bergbloemen zijn langlevend. De plant die in een enkel seizoen door zijn groeicyclus raast kan er nooit zeker van zijn, hierboven, dat hij tot bloei zal komen – het zou hem weleens aan nakomelingen kunnen ontbre-

ken. De dood zou niet alleen de individuele plant belagen, maar ook de soort als geheel. Maar zelfs de langlevenden moeten zich van tijd tot tijd vernieuwen, en het is alleen op sommige zomerdagen dat insecten naar de bergtop kunnen vliegen. Dus de silene tooit haar blaadjes in deze felle kleur om de vliegen te lokken.

Lager op de berg, op alle hellingen en flanken en richels en op de lagere heidevelden, is hei de typerende plant. En ook dit is nauw verbonden met de berg. Want hei groeit het uitbundigst op graniet, zodat zij de essentie van de berg in zich vervat. Van de drie soorten die op deze heuvels groeien – twee erica's en een struikheide – is de rode dophei die in juli bloeit de minst mooie, al kleuren de pollen felrood als zonnestralen wanneer de heuvels verder nog bruin zijn. De bleke kruisbladige hei, die in kleine plukjes groeit, vaak als enkel struikje, op vochtige plekken, is delicaat, bijna zo verstild als was, met de geur van honing. Maar de dopheide die in augustus bloeit hult de heuvels in amethist. Dan tonen ze zich elegant en genereus. Vele kilometers lang is er alleen deze zachte gloed. Loop erover in de warme zon, liefst buiten de paden ('Ik vind een onpad het leukst,' zei een meisje dat ik ken toen haar vader haar terugriep) en een zware wolk van geur rijst eruit op. Zoals je op een warme dag in een aura van vliegen kunt lopen, zo loop je daar in een aura van heidegeur. Want als de voeten de bloemetjes beroeren, stijgt het stuifmeel op in een geparfumeerde wolk. Het daalt neer op je schoenen, of, als je op blote voeten loopt, op je voeten en benen, reebruin van kleur, zij dezacht als je het aanraakt, al blijft tussen je vingers iets gruizig achter. Maar kilometers hiervan bedwelmt het lichaam. Net als wanneer in de kerk te veel wierook wordt

gebrand dempt het de extase, die, als hij op zijn best is, niet alleen vraagt om een golf van emotie maar ook om helderheid van geest.

Voor wie de bergen in elk seizoen even mooi vindt, is de bloei niet het beste wat de hei te bieden heeft. Het beste is simpelweg dat hij er is – het gevoel ervan onder je voeten. Om na lange tijd voor het eerst weer heide onder de voeten te voelen is een van de grootste vreugdes die ik ken.

Geur – aroma, parfum – is zonder meer belangrijk voor het leven, want het is grotendeels een bijproduct van het proces van in leven zijn. Het kan ook een bijproduct zijn van vuur, maar vuur voedt zich met wat leeft of heeft geleefd. Of het bijproduct van een chemische reactie, maar als er geheimzinnige chemische processen bezig zijn in de dode materie van de berg, dan weten ze dat goed verborgen te houden voor mijn neus. De geuren die ik ruik zijn die van leven, plantaardig en dierlijk. Zelfs de aangename geur van aarde, een van de heerlijkste geuren in de wereld, is de geur van leven, want het is de activiteit van de bacteriën die hem doet ontstaan.

Planten brengen, als ze druk bezig zijn met leven, dus geuren voort. Sommige, zoals de honinggeuren van bloemen, bieden extra verleidingen voor insecten; en als, zoals bij hei, de geur onder een warme zon roekeloos wordt rondgestrooid, dan is dat omdat de insecten in groten getale aanwezig zijn. Maar in andere gevallen – zoals dat van de spar – zit de geur in het sap, het leven zelf. Als het aroma van de dennenboom op zoek gaat naar de diepste holten van mijn longen, weet ik dat het leven zelf daar binnentreedt. Ik inhaleer het leven door de kleine haartjes in mijn neus. Dennen, net als hei, geven hun geur af als de zon

schijnt. Of als de boswerkers komen, en ze worden geveld; ook dan is hun geur sterk. Van alle soorten die in de uitlopers van deze bergen groeien, verspreidt de spar de sterkste geur als de zaag erdoorheen gaat. In de warme zon is het haast als een ferment – zoals aardbeienjam op het vuur, maar met zo'n scherpe smaak dat die het weefsel van neus en keel doet samentrekken.

Van de planten die hun aroma opslaan in hun bladeren is in de bergen de wilde gagel het beste voorbeeld. Dit grijs-groene struikje vult moerassige holtes, geflankeerd door veenpluis en zonnedauw, beenbreek en bosorchis, en de minuscule paarse kelkjes van het korstmos. Zijn geur is koel en helder, en net als bij wilde tijm komt die vrij als hij wordt geplet.

De andere struik, de jeneverbes, doet geheimzinnig met zijn geur. Hij heeft de merkwaardige gewoonte om in stukjes af te sterven, en als een dode tak wordt afgebroken geeft die een kruidige geur af. Ik heb eens maandenlang rondgelopen met een stuk jeneverbeshout, en brak er steeds een stukje af om de geur te verversen. Dit dode hout heeft een grijze, zijdezachte huid, ondoordringbaar voor regen. In het natste seizoen, als elke sparrentak in het bos doorweekt is, is de jeneverbes droog als aanmaakhout en brandt met een heldere hitte. Je kunt niets beters onder de bakplaat hebben wanneer de scones worden gebakken – hoogstens de twijgjes van een lariks die je toevoegt aan een smeulend vuur. Op een keer, toen ik losse sneeuw van de jeneverbestakken schudde voordat ik ertussendoor liep, verbaasde ik mezelf met de heerlijke geur die ik er daarmee ook aan ontlokte, gedragen door de winterlucht.

De berk, de andere boom die op lagere hellingen groeit,

heeft regen nodig om zijn aroma vrij te geven. Het is een zware geur, fruitig als oude cognac, en op een warme, natte dag kun je er bijna dronken van worden. Hij dringt door tot de zintuiglijke zenuwen en kan zo de hersenen in verwarring brengen; je bent opgetogen, maar zonder dat je in de gaten hebt waarom.

Berkenbomen zijn het minst mooi als ze vol in blad staan. Ze zijn exquis als de eerste zich ontvouwende blaadjes ze bespikkelen met vlammend groen, of als vallend blad ze verandert in gouden kantwerk, en helemaal kaal zijn ze op hun fraaist. Bij een lage zon lijken hun twijgen, als gesponnen zijde, uit het licht zelf gemaakt te zijn. Zonder zo'n transfiguratie ogen ze paars – als het sap oprijst, kan dit paars zo oplichten dat ik eens een glimp opving van een berk op een helling en een moment dacht dat de hei in bloei stond.

Tussen deze groepjes paarsglanzende berken doet de incidentele lijsterbes opeens doods aan; de naakte takken zijn een glad witgrijs, bijna sinister als het winterse licht op hen valt. De lijsterbessen hebben hun moment in oktober, wanneer zelfs de warme kleur van hun bessen verbleekt bij de bloedrode intensiteit van hun bladeren. Dit is de 'blessed quicken wood' die kwade geesten op afstand houdt. Hij groeit hier en daar tussen de berken en sparren, meestal alleen en soms uittorend boven beide, een eenzame struik bij het stroompje in een ravijn.

Oktober is hier de kleurige maand, veel fraaier dan juni, veel intenser bloeiend dan augustus. Vanaf het goud van de berken en de varens schiet de kleur langs de hellingen omhoog langs alle kruipende en nederige groeisels die zich tussen de wortels van de hei bevinden – mossen die over-

dadig groen zijn, of eikenbruin, of scharlakenrood, en de planten met bessen, bosbes en de rest. De blaadjes van de bosbes zijn vlammend karmozijnrood, en zijn op hun mooist in Rothiemurchus Forest, waar in de oorlog van 1914 de sparren werden geveld, en rondom en uit elke stomp groeit bosbes daar in rechte scheuten, zodat een veelheid van puntige vlammen de heide in oktober tot hoog op de berg in vuur en vlam zet.

Dit bos stond werkelijk in brand in de vroege zomer van 1920. Een van de jachtopzieners vertelde me dat veertig van hen tien dagen en nachten de wacht hielden om te voorkomen dat het vuur zich zou verspreiden. En 's nachts, zei hij, gloeiden de boomstammen als vuurpilaren.

Veel is niet meer over van dit grote naaldwoud. Maar in de diep uitgesneden dalen die tot hoog in de bergen reiken staan nog een paar oeroude sparren die misschien behoorden tot het originele Caledonische bos. Oude bomen staan ook nog in Glen Einich, net als bij Ballochbuie aan de andere kant van de berg; en aan de oevers van Loch an Eilein resteren nog wat enorme, eerbiedwaardige Schotse sparren, hun omtrek tweeëneenhalf maal dikker dan mijn (best lange) armen kunnen omvatten, de plakken van hun bast vijftig centimeter lang en dik als boeken, hun wortels, zichtbaar waar de aarde bij het pad is weggespoeld, kronkelend en krioelend als slangen in een kooi. Hier en daar kun je ook, vooral bij de sluis aan het uiteinde van Loch Einich, half verzonken in het moeras, de wortels zien van bomen die reeds lang verdwenen zijn.

De sluis dateert, net als die bij andere meren, van de late achttiende eeuw, toen overal in het oude bos het geluid van hakbijlen klonk. Als de stammen in het water lagen, gingen

de sluisdeuren open en de bomen werden door de waterstroom naar de Spey geleid. Een levendige beschrijving hiervan, zoals herinnerd door een kind, is te vinden in *Memoirs of a Highland Lady* van Elizabeth Grant of Rothiemurchus. Toen men voor het eerst beseftte dat hout een bron van rijkdom kon zijn en begon te kappen, werden kleine zagerijen geopend langs de diverse waterlopen – kleine open plekken, met een zagerij, een woonkeuken en een veldje mais; maar al snel bleek het winstgevender om al het hout stroomafwaarts naar de Spey te laten drijven, waar het samengebonden werd tot ruwe vlotten en zo verder getransporteerd naar Fochabers en Garmouth. Zelfs de plekken waar de oude zagerijen stonden zijn nu vergeten. Vandaag de dag komen de vrachtwagens en de zaagmolen en richten ze een opeengepakt dorp in met alle machinerie, voor zo lang als het nodig is; en buitenstaanders, niet mannen uit de streek, vellen en toppen en hakken. De oude manier van werken weet zich nog hier en daar te handhaven waar een inheems paard, eigendom van een man met diepe wortels in dit landschap, de geketende stammen uit verre hoeken trekt en dan voor de avond teruggeleid wordt naar een van de oude boerderijen aan de rand van de hei.

De eerste grote kap van het bos vond plaats tijdens de Napoleontische oorlogen, toen hout uit eigen land dringend nodig was. Een eeuw later zagen we hetzelfde opnieuw gebeuren. In 1914 en nogmaals, op grotere schaal, in 1940, is het latere bos dezelfde weg gegaan. Het zal zich weer herstellen, maar nog een tijdlang zal het land littekens tonen en de levende wezens – de kuifmees, het schichtige ree – zullen het ontvluchten. Ik ben in het bijzonder bang

voor de kuifmees, die in zijn zeldzaamheid de trots is van dit bos.

Ik heb mensen horen zeggen dat ze vergeefs hebben geprobeerd een glimp van deze kleine mezen op te vangen, maar als je hun schuilplaatsen kent (ik zal ze niet verklappen) kun je ze vrij gemakkelijk uit een boom lokken door simpelweg stil te staan tegen de stam. Je hebt hun getrippel en getjirp dan al gehoord, maar als je nadert zijn ze weg, er is geen vogel te zien. Maar sta stil, en een minuut of zo later zijn ze je vergeten en hippen vlak boven je hoofd van tak naar tak. Ik zag een kuifmees zich eens omdraaien op nog geen dertig centimeter van mijn gezicht. In het broedseizoen gaan ze echter tekeer als viswijven. Een paar van hen trokken eens zo fel van leer dat ik mij met plaatsvervangende schaamte uit de voeten maakte.

Hoe krachtig het water stroomde als de oude sluizen van het meer werden geopend, maakte een tachtigjarige vrouw me duidelijk toen ze vertelde dat dit eens werd benut om de controleur te slim af te zijn. Aan de verre zijde van de Beinnie werd nog weleens wat gestookt, op een dichtbegroeide plek onder Carn Elrig waar ik eens verdwaalde, en toen de man die de 'mountain dew' had gemaakt werd ingeseind dat de controleur onderweg was, had hij geen tijd meer om het spul te verbergen. Toen het bericht hem bereikte, was hij dichterbij de sluis dan bij het distilleertoestel, en dus ging hij naar de sluis – ik zie voor me hoe hij loopt, *spangin'on*, hielen op de grond, met de soepele pas van de Highlander met een missie. Dus toen de commies kwam, stroomde woest water tussen hem en de slokken whisky. En geen oversteek mogelijk die dag. Noch de volgende, waarschijnlijk.

De dorre overblijfselen van sparren hoog op de berghellingen laten zien dat het vroegere bos veel hoger reikte dan het huidige bos. Maar hier en daar is een enkel zaadje, gedragen door de wind of gedropt door een vogel, toch uitgegroeid tot een boom, ver boven waar de meeste andere bomen staan. Sommige van deze uitzonderingen laten zien hoe ongelooflijk flexibel deze boomsoort is. Ze kunnen waar nodig van vorm veranderen, als een tovenaars. Ik weet er een die geworteld is op een paar passen van een top op bijna duizend meter, een taaie plant, maar breeduit groeiend op de berg en bijna rozig, een meter in doorsnee en niet meer dan vijftien centimeter hoog. Daar klampt hij zich vast, uitgespreid op de kale grond. Ik zal met belangstelling volgen hoeveel groter hij kan worden, en in welke richting hij zal groeien.

Dode wortels van sparren, die lang nadat de boom al is verdwenen achterblijven in de aarde, zijn het beste aanmaakhout in de wereld. Ik ken oude vrouwen die hun neus ophalen voor papier om een vuur mee aan te maken en liever doodgaan dan meer dan één lucifer te gebruiken om het aan de gang te krijgen. Ik ken twee van zulke oude vrouwen, beide dik in de tachtig, beide op zichzelf wonend, een aan de kant van de Spey en een aan de kant van de Dee, die hun sparrenwortels op de hei verzamelen, ze naar huis zeulen en ze daar splijten. Je kunt, als je hun kariëge woningen binnenkomt als het vuur uit is, zien hoe ze de *rossity reets* (zoals we ze aan de Aberdeen-zijde noemen) in een piramide stapelen met hun bruine, stugge, gerimpelde vingers, de ketel vullen met een kom waarmee ze bronwater scheppen uit een emmer, en die aan de swye boven de flakkerende houtjes hangen. En voor je goed en wel bent

toegekomen aan de nieuwtjes is de thee al klaar, en als een stuk van de tuit van de bruine aardewerken theepot is afgebroken ('mijn theepot is een tand kwijt') en thee sputtert eruit omhoog en valt in de open haard en doet zo stoom en as oprijzen, dan kun je het een *soss* noemen of een plengoffer aan de goden, wat je wilt, maar de thee smaakt er niet minder om en de verhalen blijven even sterk.

Van alle onopvallende plantjes die tussen de hei door groeien gaat mijn speciale genegenheid uit naar veenmos – niet de taaie gevlochten variant maar de pluizige variant die we 'kikkerstaarten' noemen. Mijn vader leerde me die te plukken toen ik klein was. We lagen dan op de hei en mijn vingers leerden hoe ze elke rank en zijtak moesten volgen, hoe ze elke wortel voorzichtig los konden trekken, totdat we dikke, knoestige stukken te pakken hadden, vele meters lang. Het was een goede vaardigheid om een kind te leren. Hoewel ik het destijds niet besepte, was ik bezig om met mijn eigen vingers de geheimen van de groei te doorgronden.

Dat geheim geeft de berg nooit helemaal prijs. De mens leert het langzaam ontraadselen. Hij kijkt, hij overpeinst, voegt geduldig het ene feit bij het andere. Hij vindt een aanwijzing in de 'indrukwekkende' wortels van de stengellose silene en in de fijne wortels die de kleine beklierde ogentroost het gras in stuurt om haar eigen zoektocht naar eten te vergemakkelijken. Het zit in de grijsgroene en vlezi-ge bladeren van sedum en saxifraga, waarin ze de giften van de aarde opslaan voor tijden dat de aarde niet vrijgevig is. Het zit in het minuscule formaat van de kleinste wilg, wiens wollige pluizen over het plateau worden geblazen zoals het zijdeachtige pluiz van katoengras over veenmoe-

rassen waait. En in de miniatuurazalea die zich vastklampt aan de berg, op zoek naar beschutting, die de schaarse insecten lokt met haar roze gloed, en die zich, net als hei, het meest thuis voelt op graniet; terwijl graniet juist niet kan voorzien in de behoeften van veel van de zeldzame bergbloemen, die stroken kalksteen nodig hebben, of de rijke humus van schist – zoals die meest zeldzame van allemaal, die maar op één plek in de Cairngorms voorkomt, de *Astragalus alpinus*, haar delicate, bleke bloem, lavendelkleurig langs de randen, nagejaagd door haar rood-zwarte kompaan, de bloedvlekvlinder: waarom juist daardoor nagejaagd weet niemand, maar als er geen *astragalus* is, dan is er ook geen bloedvlekvlinder. Op een natte, winderige dag zonder zon, als de bloedvlekvinders nauwelijks zichtbaar zouden moeten zijn, hebben we vele van deze vinnige kleine wezentjes aangetroffen op pollen *astragalus*.

Hoe meer je weet van dit fijne samenspel van aarde, hoogte, weer en het levende weefsel van planten en insecten (een verfijndheid die soms verstoeld doet staan, zoals wanneer de zonnedauw en de *pinguicula* insecten eten), hoe mysterieuzer het wordt. Kennis lost het mysterie niet op. Wetenschappers vertellen me dat de alpiene flora in de Schotse bergen arctisch van oorsprong is – dat deze kleine, verspreid groeiende planten het glaciaal hebben overleefd en het enige plantenleven in ons land zijn dat ouder is dan de ijstijd. Maar dat verklaart niets. Het voegt slechts tijd toe, en een nieuwe dimensie. Ik merk dat ik een naïef vertrouwen heb in bevriende wetenschappers – het zijn zulke opgewekte mensen, ze zouden me niet opzettelijk voor de gek houden, en hun verhalen maken de wereld zo interessant. Maar mijn verbeelding kan het niet aan. De hoge leef-

tijd van steen kan ik me voorstellen, maar de hoge leeftijd van een levende bloem – dat is moeilijker. Het lijkt erop dat deze volhouders van de bergtop, met hun engelachtige bloei en de duivel in hun wortels, gewiekt en brutaal genoeg zijn om niet alleen de winter te slim af te zijn, maar ook een ijsstijd. De wetenschappers zijn bescheiden genoeg om toe te geven dat ze niet weten hoe dat kan.

8 – Leven: vogels, dieren, insecten

De eerste keer dat het zomers was op het plateau – want al had ik mijn eerdere tochten in juni en juli gemaakt, toen waren er wolken geweest, mist, een huilende wind, hagelstenen, regen en zelfs een sneeuwstorm – de eerste keer dat de zon brandde en de lucht weldadig aanvoelde, stonden we op de rand van een afgrond die uitzicht bood op de omgeving, toen ik schrok van een suizend geluid achter me. Iets donkers zoefde langs mijn hoofd met een snelheid die me deed duizelen. Ik had mijn evenwicht nog maar net hervonden toen hij alweer terug was. Hij scheerde door de roerloze lucht, deed die golven. Dit keer waren mijn ogen erop voorbereid, en ik besepte dat een gierzwaluw in grote cirkels langs de rand van het plateau vloog, zich in de diepte liet vallen en weer omhoogkwam als een waterstraal. Niemand had me verteld dat ik op de berg gierzwaluwen kon verwachten. Arenden en sneeuwhoenderen, ja, maar die eerste blik op de dwaze, vreugdevolle manier waarop de gierzwaluw zich steeds maar weer in de afgrond stortte gaf me een schok van blijdschap. Dat salvo van snelheid, die verrukte wentelingen, en dat alles om een paar vliegen te vangen! De discrepantie tussen doel en daad deed me hardop lachen – een lach die even bevrijdend werkte als urenlang dansen.

Het lijkt vreemd dat het simpele gadeslaan van de vliegbeweging het lichaam niet alleen plaatsvervangend verruikt maar ook bevrijdt. Zo indringend is het ritme dat het diep tot je doordringt. Dat vliegen ons via de ogen zo in beslag kan nemen alsof we zelf in de beweging delen, heb ik nooit zo intens ervaren als wanneer ik op een bergtop naar gierzwaluwen kijk. Hun snelle duikvlucht, waarvan elke wending een wonder van elegantie is, het zoevende geluid wanneer ze lucht aansnijden en de incidentele hoge kreet die haast niet van een aardse vogel kan komen, lijken zichtbaar en hoorbaar te maken wat de vrije, wilde geest van de berg in zijn diepste wezen is.

De vlucht van de arend mag dan minder opwindend zijn dan die van de gierzwaluwen, hij geeft wel een diepere voldoening. De grote spiraal waarin hij langzaam oprijst, spoel na spoel, symmetrisch, vervat in zijn beweging de overvloed aan ruimte. En als hij tot zijn hoogste punt gerezen is, begint hij aan een horizontale vlucht die zo ver reikt als het oog kan zien, recht, fraai en met het gemak van ademen. De vleugels bewegen nauwelijks, hoogstens is er af en toe de luie vleugelslag, zoals een fietser op een flauwe helling voor de vorm de trappers even rond laat gaan. De vogel lijkt te zweven, maar dan wel met een directe en doelgerichte kracht. Pas als je opmerkt dat hij tegen de wind in zweeft, wordt duidelijk hoe groot die kracht is. Ik stond eens op ongeveer zevenhonderd meter, in januari, toen de wereld behoorlijk wit was, en sloeg een arend gade die ver onder mij het rivierdal volgde, op zoek naar eten. Hij vloog recht tegen de wind in. De vleugels waren licht gekanteld, maar zover ik kon zien vanaf die hoogte hield hij ze stil. En hij rukte op met een doelgerichte urgentie die

zijn angstaanjagende macht verried.

Het was deze machtige, doelgerichte vlucht met bewegingloze vleugels die een lid van het Observers Corps (zo vertelt mijn vriend James McGregor – de observatiepost lag op zijn hoogste stuk grond en zijn pachtboerderij is, geloof ik, het hoogstgelegen in Schotland) deed uitroepen: 'Daar is een vliegtuig dat ik niet herken! Wat is dat er voor een, weet jij het?' McGregor keek en zei, zonder een krimp te geven: 'Die noemen ze de steenarend.' 'Ik wist niet dat er zoiets bestond,' zei de ander, en hij kon er maar nauwelijks van overtuigd worden dat hij naar een vogel keek, niet naar een vliegtuig. En precies op deze ochtend, in mijn eigen tuin aan de Lower Deeside, tachtig kilometer van het land van de arend, zag ik opeens hoog boven me drie vliegtuigen afgetekend tegen de witte wolken, en mijn eerste verbaasde reactie was: 'Arenden!'

Seton Gordon beweert dat de steenarend onhandig opstijgt uit zijn nest, zeker als er geen wind staat. Ik heb nooit, ik wilde zeggen 'het geluk', maar ik moet zeggen 'de volharding en het geduld' gehad om een arend vanaf zijn nest te zien opstijgen, maar ik heb er weleens een zien opvliegen van nabij een nest, die dan neerstreek op de hei, een stuk verderop, en die steeds maar opvloog en weer neerstreek, en die beweging had niets bijzonders. Het is de macht van de zweefvlucht die het oog betovert. En als je eenmaal beseft, wat waarschijnlijk even duurt, dat het een macht is die de kracht van de wind inzet voor zijn eigen doel, zodat een krachtiger wind ook een krachtiger vlucht betekent, dan zie je hoezeer de arend, net als de stengelloze silene, verbonden is met de berg. Alleen hier, waar de wind over de verlaten grensgebieden raast, kan hij bewijzen hoe sterk hij is.

Om de steenarend van dichtbij te zien vergt kennis en geduld – hoewel het soms komt als een geschenk, zoals toen ik eens, bij het bereiken van de stapel stenen op een top, zag hoe een arend opsteeg vanaf de andere kant en majestueuze rondes maakte boven mijn hoofd: nooit was ik dichterbij de koning der vogels. En eens, op de rand van de Braeriach-kant van de Lairig-spleten, zag ik ergens onder me een arend oprijzen, goudflonkerend in de zon. En ik heb er ook eens een van dichtbij gezien op een heuvel; hij had zijn aandacht bij iets wat vlak voor hem lag. Maar hem naderen is een langzame kunst. Op een lentemiddag, toen ik wat rondwandelde tussen de laatste bomen aan het eind van het Lairig-pad aan de Spey-kant, mijn aandacht bij de bewegingen van de mezen, vroeg een stem naast me: 'Is dit de weg naar Ben MacDhui?', en toen ik naar beneden keek zag ik wat op het eerste gezicht een kwajongen van een jaar of elf leek. Ik zei: 'Ga je alleen naar boven?' en hij zei: 'Ik ga met hem.' Ik draaide me om en zag daar een tweede jongen, slungelig, bleek en pukkelig, behangen met gadgets. Ze waren allebei, misschien zelfs de jongen die klein was gebleven, zo'n negentien jaar oud, en ze waren spoorwegwerkers die helemaal uit Manchester waren gekomen om in hun vakantieweek de steenarend te fotograferen. En wist ik misschien waar ze die konden vinden? Ik vertelde ze over een paar van mijn ontmoetingen. 'En zou u die ene hebben kunnen fotograferen?' vroegen ze. Ze kenden, dat merkte ik, de literatuur. Deze twee spichtige jongens hadden alles gelezen wat ze over hun onderwerp konden vinden, en al waren ze nooit eerder in Schotland geweest, ze hadden wel in het Lake District gelopen. 'De afstanden,' zei ik, 'zijn hier anders. Probeer niet vandaag nog Ben

MacDhui op te gaan, en neem er morgen de hele dag voor.' En ik herinnerde me een oude herder in Galloway, aan wie ik had gevraagd welke route heuvelopwaarts ik het best kon nemen om Merrick te beklimmen. Toen hij me antwoord had gegeven, bekeek hij me nog eens goed en zei: 'U bent hier voor het eerst? Weet u wel waar u aan begint?' 'Ik ben hier voor het eerst, maar ik ken de Cairngorms door en door.' 'De Cairngorms, aha.' Met een gebaar liet hij mij gaan, het was als een ophaalbrug die werd neergelaten. Dus ik zei tegen de jongens: 'Ga niet vandaag nog Ben MacDhui op – over vier of vijf uur is het al donker. Volg dit pad en ga liever naar de Pools of Dee en kijk om de hoek misschien even in de geweldige Garbh Coire.' 'Zijn daar ook richels?' vroegen ze; en ze herhaalden dat ze waren gekomen om de steenarend te fotograferen. Ik heb ze nooit meer gezien – ik hoop dat ik ze ervan weerhouden heb die dag Ben MacDhui op te gaan – en ik deed geen poging ze af te houden van het fotograferen van de steenarend. De arend zelf heeft dat waarschijnlijk al vrij effectief gedaan. Maar ik mocht de jongens. Ik hoop dat ze een arend hebben gezien. Hun zaakkundige enthousiasme – al was hun kennis niet compleet – zette hen op het juiste spoor.

De snelheid van de schepselen die op de berg leven – arend en slechtvalk, edelhert en sneeuwhaas – blijft de geest verbazen. De reden voor hun snelheid is uitermate praktisch: voedsel is daarboven zo schaars dat alleen zij die zich snel over lange afstanden voortbewegen de kans hebben te overleven. De snelheid, de spiralen en wervelingen van beweging zijn eenvoudigweg nodig op de berg. Maar de elegantie is dat niet. Of als dat wel zo is – als de duik, de parabool, de pijlsnelle bewegingen van hoeven en vleugels

hun schoonheid ontlenen aan de wetten van de functionaliteit – dan is de eigenheid van de berg nog eens te meer bewezen. Schoonheid is niet toevallig maar essentieel.

Machtige vluchtbewegingen zijn ook kenmerkend voor een andere vogel, die niet de hoogten domineert maar het plateau – de kleine, bescheiden morinelplevier. Op een dag loop je op een flank van het plateau als je oor zijn plevierachtige roep opvangt. Je stopt en wacht – geen vogel te zien. Dan beweeg je je zachtjes naar het geluid toe, en opeens vliegt een vogel op, en nog een, in een lage, korte vlucht, daalt weer neer op de aarde en rent, voorovergebogen als een kleine grijze muis. Vorm, beweging, kleur, ze zijn alle zo muisachtig dat je je bijna zou vergissen, ware het niet dat het kopje helderzwart en -wit is, de borst een gloed heeft en de staart met witte veren is getooid. Je wacht en algauw vergeet de vogel dat je er bent. Op een van de hellingen, buiten de route naar welke erkende bestemming ook, heb ik ze in grote aantallen gezien, deze kleine vogels, op een plek waar ze nestelen of zich misschien verzamelen om op te stijgen, en ze korte stukjes zien rennen, dan stoppen, dan weer rennen, bijna alledaags in hun simpele bewegingen. Toch vliegt dit eenvoudige vogeltje in de herfst rechtstreeks naar Afrika.

De andere vogel die nestelt op het bergplateau, de sneeuwhoen, is een thuisblijver. Geen vluchten naar Afrika voor hem. Ook in de meest onbarmhartige winters blijft hij waar hij is geboren, hoogstens iets lager op de hellingen en aangekleed voor de winter door de kleur van sneeuw aan te nemen.

De schepselen die zich in wit hullen om weg te vallen tegen de sneeuw – de sneeuwhoen, de sneeuwgorse, de sneeuw-

haas – kijken soms op hun neus. Ze zijn wit voordat de berg dat is. Wanneer de gewone vleugeltjesbloem nog bloeit, op de laatste dag van het jaar, is het niet ongebruikelijk om een witte hermelijn te zien fonkelen tegen de achtergrond van een sombere grijze wal. Weinig zaken in de natuur zijn lachwekkender dan een witte haas die zich ‘schuilhoudt’, rechtop en stil naast een rotsblok, omringd door een grijsbruine wereld waartegen hij scherp afsteekt. Een witte haas die over sneeuw rent kan ook grappig zijn, als hij tussen jou en de zon in loopt – hij neemt een schaduwvorm aan, met een absurd langbenig schaduwskelet, de vorm van het dier komisch uitgerekt. Maar als de zon achter je staat en de rennende haas vol in het licht zet, dan zie je alleen de oren, met daarachter een donkere, smalle omtrek. Als de velden besneeuwd zijn, blijft de haas onzichtbaar tot het moment dat hij zich losmaakt van een sneeuwplek, rafelig, glanzend wit. De keren dat ik onverwacht in een holte stapte, telde ik zo twintig witte hazen die de bruine heuvel op stormden, als een rookkolom.

Herten zijn wel duidelijk zichtbaar in de sneeuw. In een compleet witte wereld kun je vanaf een hoge berghelling driehonderd meter lager een kudde zien grazen, helderzwarte vlekken op het wit. Maar zij hoeven zich dan ook niet te verschuilen voor de slechtvalk en de arend. Overigens zijn hun vachten in de winter en vroege lente grijsig, de kleur van oude sneeuw, bleke heide en jeneverbes en steen.

Ook al is hij een thuisblijver, de vleugels van de sneeuwhoen zijn er niet minder krachtig om. Als hij verschrikt opvliegt, gaan ze zo snel heen en weer dat de witte vleugels elke schijn van soliditeit verliezen, en een aura van licht lij-

ken te vormen rond het lichaam.

Zoals alle vogels waarop wordt gejaagd, passen sneeuwhoenderen de truc van de gebroken vleugel toe als een indringer hun nakomelingen nadert, om zo de vijand weg te lokken. Ik heb die truc zo vaak gezien dat ik nauwelijks nog op de oudervogels let, maar altijd vol interesse kijk naar wat de jongen doen. Een keer, vlak bij de top van de Braerriach, stopte ik abrupt toen ik een ouder op zag vliegen, en meteen daarop de andere, en zocht met mijn ogen naar de jongen. Er was er een, een meter van mij vandaan, en nog een dichterbij, en nog een. Mijn ogen kwamen mijzelf steeds nader – een sneeuwhoenkuiken zat zelfs op minder dan vijf centimeter van mijn schoen. Zeven van hen binnen een straal van een halve meter, en ze hadden net zo goed uit hout gesneden kunnen zijn, zo stil hielden ze zich. Ik stond daar een hele tijd en zolang ik niet bewoog deden zij dat ook niet. Maar ten slotte gaf ik toch toe aan de toenevende drang (die ik altijd probeer te weerstaan) om een van deze bolletjes aan te raken en te strelen. Dus ik hurkte bij het jong dat het dichtst bij mijn voet zat. En meteen vluchtten ze alle zeven weg, al kakelend. Een luidruchtig, onelegant gedrang, een opmerkelijk contrast met hun beeldhouwde verstillings.

Dicht bij de top, op de rotsachtige hellingen, nestelt de sneeuwgors. Zowel in hun zang als in hun voorkomen bezitten deze kleine wezens een fijnzinnige perfectie die nog wordt geaccentueerd door de woestheid van hun leefomgeving. Als je eens een tijd op een van de eenzaamste en meest afgelegen uithoeken van de berg zit, waar de verbeelding bijna bezwijkt onder de sombere bastions van gesteente, dan zal een enkele sneeuwgors vlak naast je

opeens een zeldzaam lieflijk gezang aanheffen. Om daar rond zeven uur op een heldere zomermorgen op een van de hoge stenige vlaktes te hebben gezeten, als de zon net de ochtendmist van de keteldalen heeft gelicht, en dan te zien hoe de rotsen tot leven komen door kleine vormen die rondwervelen als steensplinters die door de wind worden weggeblazen, is proeven van het epicurische. Als je goed kijkt, zie je dat twee van de tien vogels mannetjes zijn, de andere zijn de leden van hun twee jonge gezinnen. De vrouwtjes zijn al bezig met hun tweede leg.

De bonte kraaien, zwart en grijs, de aaseters van de bergen, bestrijken de hele keten. Tapuiten hippen en gniffelen op de rotsblokken, of tonen onbeschaamd hun stuitjes als ze naar een andere kei vliegen. En in de stromen van de hoogste keteldalen duikt de waterspreeuw onder de waterpiegel. Een enkel lied in een afgelegen stroom verradt de aanwezigheid van de goudplevier. Maar waarom zou ik een lijst bijhouden? Het heeft geen zin, en ze staan al in de boeken. Maar voor mij leven ze niet in de boeken – ze leven in onze ontmoetingen, momenten uit hun leven die momenten uit mijn leven kruisten. Ze leven in de roep van de wulp die ver draagt, en in het dunne, zilveren lied dat klinkt vanuit de hoogstgelegen bomen en me vertelt dat daar mezen te vinden zijn. Ze leven op een ochtend in april als ik een beek volg tot aan zijn oorsprong, dieper en dieper in de plooien van de heuvel, en twee staartmezen voorbijflitsen, verdwijnen en weer tevoorschijn komen. Of op een bitterkoude decembermiddag wanneer een tiental van deze kleine kuifjes, overvloedig en exquis, uit een boom naast een bevroren stroompje komen vliegen. Of op een julidag als een kleine boom wel dertien kuifmezen her-

bergt. Of op een dag in maart (de enige keer dat de korhoen mij heeft kunnen boeien) als twee van deze vogels elkaar met fraaie vluchtlijnen achtervolgen tegen het decor van een besneeuwde heuvel. Of in de verrukking van de paring bij de torenvalk, of de korhoenders die ik op een ochtend onverwacht aantrof op een open plek tussen de je-neverbessen. Of in de twee houtsnippen die elkaar avond aan avond achtervolgen, laag boven de bomen, vlak bij waar ik voor mijn tent lig, nog wakker.

En zoveel heb ik nog niet vermeld. Net zoals ik zoveel exquise bloemetjes onvermeld heb gelaten – zilverkruid, tijdloos als witte jade, beenbreek, als een kaarsvlam, de paarszwarte harten van kornoelje. Ik heb de kwikstaarten overgeslagen, geel en bont, en de rietgors die er met zijn strepen officieel uitziet, de zeemeeuwen en de scholeksters die vanaf zee aan komen vliegen, de kruisbekken en de vin-ken, en de winterkoninkjes. Maar ik mag de winterkoninkjes niet overslaan. Zo klein, zo vol leven, en dan met zo'n stemgeluid. Het is misschien niet waar, maar in mijn ervaring zijn de winterkoninkjes aan de Dee-kant van de keten talrijker dan aan de Spey-kant. In de hoge valleien met zijrivieren, Glen Quoich, Glen Slugain, in de laatste bomen die daar nog staan, zijn ze even talrijk als ogentroost. In Glen Quoich ligt het skelet van een omgevallen boom, een veelbenig gevaarte, de poten alle op de grond, de stam als een wervelkolom erboven, een prachtige illustratie van de dominante windrichting – flonkerend tussen de benige ribben zag ik eens een gezin met negen jonge winterkoninkjes. En op een keer in Glen Slugain zoefde een paar gouden hommels (zo kwam het mij voor) in een heerlijke vaart langs me heen. Maar het kon niet – ze waren te groot.

Ik volgde ze. Het waren jonge winterkoninkjes.

Het was in de nabijheid van de gevallen boom dat ik verderop, stroomafwaarts, een vogel zag opvliegen die zo groot was dat ik ernaar bleef staren. Hij draaide zijn rondes en verdween toen. Twee enorme vleugels, met een spanwijdte die niet te bevatten was. Maar ik had hem gezien. En daar kwam hij alweer terug, stroomopwaarts nu, met dezelfde spanwijdte van de vleugels: een lichaam zag ik niet; twee vleugels die door niets werden verbonden, alsof deze vogel eindelijk had ontdekt hoe hij een en al vleugel kon zijn, zonder lichaam. En toen zag ik het. De twee enorme vleugels waren een eend en een woerd, en de een volgde de ander in een volmaakte formatie, ze cirkelden en doken en stegen weer op en hielden daarbij steeds precies dezelfde afstand tot elkaar, de bewegingen perfect op elkaar afgestemd, twee helften van eenzelfde organisme.

Wilde ganzen zijn hier passanten. Op een oktoberdag met veel wind zag ik een vlucht van zeventwintig van hen in v-vorm in zuidelijke richting het dal volgen waarin ik stond. Ik was vlak bij de top van de smalle vallei, de waterscheiding rees steil voor mij op. De wind moest daarboven meedogenloos zijn. De ganzen bereikten dat punt. Ze braken hun formatie. Vogels vlogen van de ene arm van de wig naar de andere, de aanvoerder aarzelde, een andere vogel probeerde de leiding over te nemen, de sierlijke symmetrie werd warrig. Het was alsof de wind hen terugblies, want de hele vlucht, nu een stompe pijl, keerde om, eerst de ene vogel voorop en toen een andere, om met een flauwe bocht de ronding van de vallei te volgen en terug te vliegen zoals ze waren gekomen. Terwijl ik ze gadesloeg, vlogen ze een asgrauwe wolk binnen, in een golvende lijn, de beweging van

een vis onder water. De donkere lijn loste op in de duisternis van de wolk, en ik kon niet nagaan waar en of ze hun formatie en richting hervatten.

Het is verlokkelijk om iets ongewoons te zien, maar niet te weten hoe het afloopt. Op een middag in januari, in een bevroren, stille wereld, zag ik twee mannetjesherten met verstrengelde geweien elkaar naar voren en naar achteren sleuren over de weerklinkende bevroren bodem van een kom. Hun donkere silhouetten staken af tegen de sneeuw. Ik bleef kijken tot het begon te schemeren en ik nauwelijks meer iets zag, maar hoorde wel nog het geluid van hun schermutseling. Het is de enige keer dat ik dit verschijnsel van twee verstrengelde geweien heb gezien, en omdat ik altijd heb gehoord dat herten die zo vast komen te zitten zich niet meer kunnen losmaken en doorvechten tot een of beide sterven, wilde ik heel graag zien wat er zou gebeuren. Ik ging de volgende dag terug, maar zag geen herten, dood of levend. De hulp van de pachter in wiens huis ik overnachtte zei dat ze zichzelf waarschijnlijk wisten te redden door een stuk van het gewei te laten afbreken.

Het burlen van de herten confronteerde me met een ander probleem waar ik geen bevredigend antwoord op heb gevonden. Op een van die beloftevolle dagen in midden oktober, goud als whisky, dwaalde ik eens rond op de flanken van Ben Avon boven Loch Builg. Opeens werd ik opgeschrikt door een muzikale roep die langs de heuvel galmde en vanaf de overkant beantwoord leek te worden. Jodelen, dacht ik. Het geluid was zo blijmoedig dat ik gretig rondkeek, in de veronderstelling dat het studenten zouden zijn die elkaar uit pure levenszin toeriepen. Maar ik zag niemand. Het jodelen ging door. Het jodelen ging de hele dag

door, helder als een klok en muzikaal, en het duurde niet lang voor ik besepte dat er geen mens op de berg was en de herten de jodelaars moesten zijn. De heldere klokklinken waren nieuw voor mij. Ik had herten vaak genoeg horen burlen, in diepe, schorre tonen. Schreeuwen. Het woordenboek wil me wijsmaken dat het woord voor 'klokklinken', 'belling' gewoon een variant is van 'bellowing', 'burlen'. Voor mij zal 'belling' altijd verbonden blijven met de muziek van die gouden dag. De hele tijd dat ik luisterde klonk er geen wanklank.

Maar waarom? Dat is wat ik niet begrijp. Waarom soms zo woest en soms als een klokje? Mannen uit dit gebied die ik heb gevraagd geven verschillende verklaringen. Dat de klokklinken afkomstig zijn van de jonge herten en de woeste klinken van de oude. Maar een jachtopziener vertelt juist het verhaal van een bars burlend exemplaar waarvan het gehele jachtgezelschap bij hoog en laag beweerde dat het een oud beest moest zijn en dat, toen ze hem te pakken kregen, relatief jong bleek te zijn. Dat de toon verandert om uiting te geven aan andere verlangens. Maar die theorie wordt ontkracht door de tweestemmige beurtzang die ik eens hoorde, waarbij de woesteling het klokje aan de overkant van het ravijn consistent bleef toe burlen. Dat mannetjesherten zijn als mannen, sommige van hen tenoren, andere bassen. Maar waren er dan alleen maar tenoren op de ochtend dat de heuvel uitbarstte in een cantate? Waren ze allemaal jong? Of allemaal tenor? Of allemaal blij met de mooie ochtend?

Normaal gesproken zijn herten stille dieren, maar als ze worden opgeschrikt blaffen ze als boze honden. Ik heb het waarschuwend geblaf gehoord dat kwam vanaf een verre

helling, en werd alleen daardoor geattendeerd op de aanwezigheid van een kudde. Dan gaan ze ervandoor, de heuvel op stromend en dan verdwijnend over de horizon. De patronen waarmee ze staan afgetekend tegen de hemel zijn eindeloos – een kalme fries van hert en kalf en hert en kalf. Of een deinend bos van geweien. Of met lange nekken reikend naar de grond, etend, scharrelend als kippen. Die flexibele nekken worden soms griezelig gevonden. Ik heb weleens vijf nekken gezien als kronkelende slangen, een klein slangenhoofd op elk ervan, de lichamen aan het oog onttrokken. Vijf hinden.

En ik heb een hinde haar kop zien draaien om naar mij te kijken, haar nek buigend tot haar gezicht naast haar lichaam in het luchtledige leek te hangen, en een primitieve angst rees in mij op. Vogels, zoogdieren en reptielen – het hert heeft iets van hen allemaal. Zijn vluchten is soepel als het vliegen van een vogel. Vooral de reeën, de echt jonge, gestippeld, met poten als de stelen van bloemen, bewegen zich met een ongelooflijke lichtheid over de hei. Ze lijken te zweven; tegelijk is hun beweging in zekere zin wonderlijker dan vliegen, want elk van deze glanzende hoeven raakt de grond. Het lieflijke samenspel van poten is gebonden aan de aarde en kan er niet aan ontstijgen.

Soms zijn er zelfs momenten dat de aarde dit wezen van lucht en licht weer in zich opneemt. Reeën lossen op in het bos – ik ben eens lang naar de berken blijven kijken waar ik een ree wist en zag haar alleen als ze even haar oor bewoog. Op de hei in december heb ik soms opeens een grazend ree opgemerkt dat zo wegviel tegen de achtergrond dat ik dacht dat het witte staartje een plekje sneeuw was. Ze wordt mij gewaar, haar oren staan recht op, haar kop

gaat omhoog, de nek gestrekt. Ik sta roerloos, de kop gaat omlaag, weer gaat ze op in het geheel. Hoger op de hellingen zie ik hoe een reekalf heuvelvaardigheid van zijn moeder leert door steeds exact dezelfde pose aan te nemen en de kop behoedzaam te wenden zoals ook zij dat doet.

Maar als je in een holte een reekalf alleen aantreft, is hij niet zo geduldig als zijn moeder. Het is niet gemakkelijk om een hinde als eerste te laten bewegen, maar als het kalf, na de eerste verschrikte sprong naar de andere kant van de holte, je vandaar staat aan te staren, wordt het onrustig als je roerloos blijft, beweegt zijn kop zodat hij nu eens van opzij te zien is, dan weer van voren, beweegt een oor, een neusgat, tot hij zich omdraait en wegloopt als een weerspannig maar nieuwsgierig kind, en elke paar stappen nog eens omkijkt.

Ik heb nooit het ongelooflijke geluk gehad, zoals een jonge dokter die ik ken, om een hinde te zien bevallen; maar ik heb wel piepjonge reekalfjes gezien die door hun moeders bij een rotsblok op de hei waren geparkeerd. Op een keer was ik afgeweken van het pad om naar een bergmeertje te gaan. Iets deed me besluiten om achter het bergmeertje langs te lopen, klauterend tussen de stenen en het water, om dan verder af te dalen langs een met hei begroeide helling die niet vaak belopen wordt. Uit mijn ooghoek zag ik twee of drie hinden wegvluchten; een moment later trof ik een reekalf dat ineengedoken op de hei lag, naast een steen. Hij lag vreemd verkrampt, de ledematen verwrongen in onnatuurlijke posities. Was hij dood? Ik boog me voorover – raakte hem heel zachtjes aan. Hij was warm. De verwrongen ledematen waren als water in mijn handen. Het kleine dier gaf geen enkel teken van leven. De nek was ge-

strekt, de kop bijna verborgen; de ogen staarden, bleven dat doen. Alleen de flanken pulseerden. Niets anders bevoog dan die pulserende flanken. Er was geen enkele bewuste beweging, niet de kleinste trek of trilling. Ik had nooit eerder gezien hoe een reekalf zich dood hield, zoals ook jonge vogels dat doen.

Een jonge eekhoorn, betrapt bij een van zijn bezigheden, zal zich net zo gedragen als het jonge reekalfje dat je verrast hebt op zijn solitaire uitstapje: beide zijn wat roekeloos waar het de mens aangaat. Ik heb op de grond onder sparren weleens een eekhoorn gezien, formaat volwassen muis, die van dennenappel naar dennenappel ging, elk even optillend, keurend, ervan proevend, hem weggooiend, met in zijn bewegingen de koppige nukkigheid van kleine kinderen met te veel speelgoed. Hij wordt mij gewaar, stopt, kijkt naar me, kijkt naar zijn dennenappel. Hebzucht en behoedzaamheid strijden om voorrang, ik hou me stil, behoedzaamheid delft het onderspit, hij hervat het spel met zijn hebbedingen. Als hij stopt om te knauwen, stap ik naar voren. Dan ben ik zo dichtbij dat hij opeens gealarmeerd raakt. Hij maakt zich uit de voeten naar een grote, oude dennenboom waarvan de bast uit zulke dikke en massieve schubben bestaat dat zijn pootjes hen niet goed kunnen omvatten. Het lukt hem niet omhoog te komen, en net als zijn roodgouden ouders zouden doen, zwaait hij met zijn dunne lange staart, die echter draadachtig is, nog geen pluim, en klautert dan maar tegen de enorme bergen bast op. Eindelijk is hij hoog genoeg en rent een zijtak op, vanwaar hij triomfantelijk op me neerkijkt.

Andere jonge dingen – jonge hazen gehuld in zijdeachtig haar – jonge vosjes die op een verre heuvelplooï spelen in

de zon – de vos zelf met zijn felrode vacht – de roodbruine eekhoorn in de lager gelegen bossen die met zijn staart tegen de boomstam slaat en die binnensmonds moppert (denk ik) op de indringer – goudbruine hagedissen en de goudbruine zijde van cocons in de hei – kleine gouden bijen en kleine blauwe vlinders – groene libellen en smaragd-groene kevers – motten als geolied papier en motten als verbrand papier – waterkevers die over de hoogste berg-meertjes scheren – muisjes die je zo zelden ziet maar die duizend sporen achterlaten in de sneeuw – mierenhopen van berkentwijgen of naalden (*preens*, in de wereld van het noorden) die schitteren van de activiteit als de zon schijnt – knutjes, muggen, vliegen bij honderdduizenden, adders en een eigenaardige, zeldzame hazelworm – kikkertjes die springen als de fiches in het vlooienspel – diepbruine haringe rupsen in overvloed en dikke groene met spatjes amethyst, een perfecte camouflage op de hei – het leven in zijn talloze vermommingen.

Dit is niet langer het land van de schapen. De schapen moesten het veld ruimen voor de herten; vandaag de dag maken de herten weer plaats voor hooglanders, die flegmatieke en abstinente beesten voor wie dunne kost onontbeerlijk is en wier ruige wintervacht ze beschermt tegen de felle wind. Ze zien er woest uit en zijn erg zachtaardig – en daarin lijken ze op het Schotse blackfaceschaap, zo lelijk als de nacht, dat je in elke kudde in de bergen tegenkomt, norse oude chagrijnen wier woekerende hoorns, boven hun zwarte koppen, dat weet ik zeker, aan de oorsprong liggen van het Schotse beeld van de duivel.

Welnu, ik heb mijn berg verkend – zijn weersomstandigheden, zijn luchten en zijn licht, zijn zingende beken, zijn geliefkoosde valleitjes, zijn toppen en meertjes, zijn vogels en bloemen, zijn sneeuwval, zijn blauwe verten. Jaar na jaar zijn ze me stuk voor stuk vertrouwder geworden. Maar als ik de hele waarheid over hen wil vertellen zoals ik die heb leren kennen, dan moet ik ook mijzelf hier noemen. Ik ben het instrument van mijn eigen verkenning; en werken met de palletjes van het instrument vraagt ook om vaardigheid. De zintuigen hebben instructie en toezicht nodig, de ogen om te kunnen kijken, de oren om te luisteren, en het lichaam moet leren zich harmonieus door het landschap te bewegen. Ik kan mijn lichaam vele vaardigheden bijbrengen die mij de aard van de berg helpen doorgronden. Een van de boeiendste is verstillings.

Niemand kan de berg ten volle kennen zonder erop te slapen. Als je wegglijdt in de slaap verslapt de geest; het lichaam smelt; alleen de perceptie blijft. Je denkt niets, verlangt niets, herinnert je niets, maar bent alleen nog intiem verbonden met de tastbare wereld.

Deze momenten van verstillde gewaarwording net voor de slaap behoren tot de meest bevredigende van de dag. Ik heb geen bezigheden meer, er is niets tussen mij en de aar-

de en de lucht. Midden in de zomer licht het noorden nog tot lang na middernacht op. Als ik daarnaar kijk, zie ik hoe licht de omtrekken van alles wat zich aftekent tegen de lucht omlijnt en aanscherpt, tot de fijnere silhouetten een glanzend soort onwerkelijkheid krijgen, alsof ze zelf uit niets meer dan licht bestaan. Op het plateau blijft het licht nog ongelooflijk lang hangen, tot diep in de nacht, lang nadat het de rest van de aarde heeft verlaten. Als je ernaar kijkt voel je je geest fonkelen en de gloed daalt af tot in een diepe en kalme slaap.

Overdag slapen is ook fijn. Op het heetst van de dag, na een vroege start, is het een van de zoetste genoegens in het leven om in het volle daglicht op een top te liggen en weg te dommelen. Want inslapen op een berg heeft als heerlijke tegenhanger het ontwaken. Om uit het niets uit de slaap omhoog te komen en met de eerste blik de klip en de kloof te zien, verwonderd, omdat je was vergeten waar je was, is een manier om de zuivere verwondering te ervaren die maar zo zelden wordt gevoeld. Ik weet niet of het ook de ervaring van anderen is (het is in elk geval ongebruikelijk in mijn gewone slaap), maar als ik buiten in slaap val, misschien omdat de buitenslaap dieper is dan gewoon, word ik wakker met een lege geest. Het bewustzijn van waar ik ben keert snel genoeg weer terug, maar gedurende één moment heb ik een vertrouwde plek kunnen zien als voor de eerste keer.

Zo'n slaapje duurt vaak niet meer dan een paar minuten, maar zelfs een enkele minuut is al genoeg om de geest los te koppelen. Het zou te vergezocht zijn om aan te nemen dat een of andere berggeest of aanwezigheid erop uit was mijn bewustzijn in zich op te nemen, om zich zo te open-

baren aan de naakte alertheid die doorgaans ontbreekt. Ik schrijf de berg geen bewustzijn toe; toch zink ik op geen ander moment zo diep weg in wat hij is. Ik heb mijzelf laten gaan. De ervaring is des te kostbaarder omdat hij zich niet laat afdwingen.

Als je om vier uur 's morgens op stap gaat, hou je genoeg tijd over voor deze uren van verstillings, en misschien ook slaap, op de toppen. Je lichaam is soepel door het urenlange, ritmische klimmen, en het welbehagen nadat je iets gegeten hebt werkt ontspannend. Je bent zo kalm als de stenen, verzinkt diep in hun verstillings. Aarde maakt geen deel meer uit van de wereld. In slaap vallen is op zo'n moment het meest natuurlijke vervolg. En nadien – je houdt op een steen te zijn, je wordt weer aarde, en de ogen waarachter menselijk bewustzijn huist aanschouwen waar je net nog deel van was. Dat is alles. Je bent erin geweest.

Maar op een keer viel ik in slaap op een plek die ik daarvoor niet zou hebben uitgekozen. We waren op Braeriach. Het was een dag met een nevelige horizon en een vlak uitzicht met een lusteloze en weinig boeiende aanblik; dus eenmaal op de top gingen we op onze buik liggen, zo dicht bij de afgrond als we maar durfden, onze lichamen veilig op de grond, en keken in de diepte van Coire Brochain. De beken waren vol en overal hoorden we het geluid van watervallen. We zagen ze bruisen, eindeloos hun water op de rotswanden spuiend. Ver onder ons, op de bodem van de kom, stonden herten te grazen, kleine bewegende vlekjes. We bleven hen volgen met onze ogen. Toen kwam de zon tevoorschijn en hij warmde ons op, en de regelmaat van beweging en geluid maakte ons slaperig. Toen schrok ik wakker en keek langs zwarte rotswanden naar een bodem

die onnoembaar ver was. Het is, geloof ik, zo'n zevenhonderd meter vanaf de top tot aan de bedding van de beek; tot aan de bodem van het binnenste keteldal, waar de herten nog steeds aan het grazen waren, is niet meer dan zo'n driehonderd meter; maar in dat eerste, afschuwelijke moment van zien, ontkoppeld van elke gedachte en elke herinnering, niets dan waarneming, leek de diepte onpeilbaar. Met een zucht van opluchting zei ik 'Coire Brochain', draaide me op mijn rug, schoof weg van de rand en ging rechtop zitten. Ik had de peilloze diepte gezien.

Het heerlijke van overdag slapen op de berg is dat je even volkomen weg bent, maar een nacht onder de sterren is juist het verrukkelijkst als je licht slaapt. Ik slaap graag zo licht dat ik voortdurend opstijg naar het bewustzijn en dan weer wegzink, en alleen maar gadesla, niet bezwaard door gedachten, en leef in de heldere eenvoud van de zintuigen. Ik heb vaak al in mei buiten geslapen, en tot in de eerste week van oktober, een tijd waarin, in ons vreemde en grillige klimaat, het weer vaak nog even stralend mooi is.

Mijn ene nacht buiten in oktober was zacht als zijde, met een maan die in de kleine uren opkwam, en de bergen leken vloeibaar als water in een meer bij een zijdeachtige zonsopgang: een nacht van pure bekoring, genoeg om een mens te laten geloven in alle verhalen over betovering die Schotland zo nadrukkelijk van de hand wijst, zij het vergeefs. Het verbaast me niet. Iedereen die op zo'n ochtend om vier of vijf uur buiten is kan erdoor gegrepen worden. Het feeërieke, het betoverende en het behekste zijn niet weggelegd voor mensen die tot acht uur in bed blijven liggen. Als je een oktobernacht weet te treffen die warm genoeg is om buiten te slapen, en een dageraad overgoten

met maneschijn, dan zal je zien dat ik gelijk heb. Ook jij zult betoverd zijn.

Ik hou niet van betovering. Het brengt iets kunstmatigs aan tussen de wereld, die één werkelijkheid is, en het zelf, dat een andere werkelijkheid is, zij het bedekt met vele lagen onwaarachtigheid en conventie. En het is juist de vereniging van deze twee werkelijkheden die voorkomt dat het leven ontaard raakt. Dus laat ons de toverspreuk vergeten.

De meeste van mijn nachten buiten waren in de zomer, en ik vind het fijn om vaak even wakker te worden omdat de wereld dan zo prachtig is, en omdat wilde dieren, en vogels, zich zonder argwaan dicht bij de slaper wagen. Maar ontwaken is een kunst. Ik moet volledig wakker zijn, en mijn ogen open hebben, voordat ik beweeg. Op een keer, toen ik overdag lag te slapen, schrok ik wakker, en een jonge merel, die gewend was uit de hand te eten, had op mijn been gelopen. Hij had om zijn aalmoes gevraagd met de vreemde keelklank die hij daarvoor gebruikte, de toon te laag om mij in mijn slaap te storen. En een andere keer raakte een vink mijn borst aan. In beide gevallen sliep ik zo licht dat ik de aanraking voelde en snel genoeg ontwaakte om te zien hoe mijn geschrokken bezoeker opvloog. Als ik maar niet zo stom was geweest om overeind te schrikken! Maar mijn slaap was verstoord. Nee, het moet een natuurlijk ontwaken zijn: mijn ogen waren gesloten, en nu zijn ze open, niet meer dan dat; en tien meter voor me staat een edelhert te grazen in het ochtendlicht. Hij beweegt zonder geluid te maken. De wereld is verstild. Ik ben dat ook. Of toch niet? Bewoog ik? Hij heft zijn hoofd, zijn neusgaten trillen, we kijken naar elkaar. Waarom keek ik hem aan?

Hij is ervandoor. Maar gaat niet ver. Al rennend kijkt hij achterom en neemt mij weer op. Dit keer wend ik mijn blik af. Na een tijdje gaat zijn kop naar beneden, gerustgesteld, en gaat hij verder met grazen.

Soms ben ik bij het ochtendgloren opgestegen vanuit de slaap en heb ik een ree gezien, om weer in slaap te vallen voordat mijn bewustzijn het dier had geregistreerd. De glimp blijft een visioen, levensecht, al zou ik er in een rechtbank niet op zweren. Als ik die ochtend echt wakker word, ben ik het vergeten. Later op de dag plaagt de gedachte mij, ergens in de uithoeken van mijn brein – heb ik het gedroomd? – en omdat ik het niet zeker weet blijft die me lange tijd achtervolgen.

Of een omheining in de buurt van mijn slaappleats zit vol met vinken. Ik heb er, mijn ogen openend, weleens twintig geteld. Of mezen die zich charmant in bochten wringen, zoals mezen gewoon zijn te doen. Van alle vogels uit de mezenfamilie is degene die dit tot in de perfectie beheerst ook meteen de zeldzaamste, de kleine kuifmees, die ik meer dan eens heb zien paraderen, dan weer achterwaarts, dan weer voorwaarts, dan weer zijwaarts, steeds een moment zijn pose houdend voordat hij op een hoger of lager takje een nieuwe aanneemt. Een volmaakt model.

Op andere momenten wordt het oor het eerst wakker. Watersnippen roffelen. Ik zit rechtop in mijn slaapzak en zoek de lucht af naar hun sierlijke duikvlucht. Soms is het nog te donker (zelfs midden in een Schotse zomer) om de beweging te kunnen volgen, en hoor je alleen het zoeven van de daling.

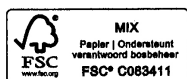
Bij het ontwaken heb ik ook de mannetjesherten horen burlen; maar dit is niet langer tijdens nachten buiten. De

nachten zijn dan koud en donker, en het burlen is angst-aanjagend, juist omdat het komt uit heuvels die anders zo stil zijn. De stilte wordt opnieuw doorbroken door geburl. Als de sneeuw smelt, hoor ik de hele nacht watervallen ruisen, ze vloeien door mijn slaap; en na vele dagen regen ben ik weleens wakker geworden van overvolle beken die zich omlaagstorten met een donkerder en aanhoudender gebrul dan dat van de herten, op zijn eigen wijze even angstaanjagend.

The translation of this book has been made possible with the help of the Publishing Scotland translation fund.

Publishing
Scotland

Folliseachadh Alba

Eerste druk 2020

Zesde druk 2024

Copyright © 1977, 2008 Erven Nan Shepherd
Published by arrangement with Canongate Books Ltd,
14 High Street, Edinburgh EH1 1TE

Copyright inleiding © 2011 Robert Macfarlane

Copyright nawoord © 2011 Jeanette Winterson

Copyright Nederlandse vertaling © 2020 Pauline Slot/
bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam

Oorspronkelijke titel: *The Living Mountain*

Oorspronkelijke uitgave: Canongate Books Ltd, Edinburgh

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Marieke Oele

Omslagillustratie: © Alec Soth/Magnum photos

Typografie: Steven van der Gaauw

ISBN 978 90 295 4028 5 / NUR 320

www.arbeiderspers.nl

Anna (Nan) Shepherd (Schotland, 1893-1981) was naast docent Engels aan het Aberdeen College of Education een enthousiast tuinier, fanatiek bergwandelaar en frequent reiziger. Ze schreef romans en gedichten. Ter ere van haar nalatenschap wijdde de Royal Bank of Scotland in 2016 het £5-biljet aan haar.

De meeste boeken over bergen zijn geschreven door mannen, en focussen meestal op het bereiken van de top. Nan Shepherds sensuele verkenning van de Cairngorms is verrassend anders.

– ROBERT MACFARLANE

Eindelijk komt Shepherd uit de schaduwen tevoorschijn en wordt *De levende berg* erkend als een meesterwerk. – THE SCOTSMAN

notes:

ily cere- cahiers is a collection of texts (fragments). it is a branch of the collective *it is part of an ensemble*. these texts function as starting points for dialogues within our practice. we also love to share them with guests and visitors of our projects.

the first copy of *ily cere- cahier 44* was printed in september 2026

1	the artist as producer in times of crisis	okwui enwezor
2	the carrier bag theory of fiction	ursula k. le guin
3	arts of noticing	anna lowenhaupt tsing
4	whatever & bartleby	giorgio agamben
5	notes toward a politics of location	adrienne rich
6	the intimacy of strangers	merlin sheldrake
7	the zero world	achille mbembe
8	why do we say that cows don't do anything?	vinciane despret
9	nautonomat operating manual	raqs media collective
10	on plants, or the origin of our world	emanuele cocchia
11	hydrofeminism: or, on becoming a body of water	astrida neimanis
12	the gift and the given	eduardo viveiros de castro
13	the three figures of geontology	elizabeth a. povinelli
14	what lies beneath	george monbiot
15	sculpture not to be seen	elena filipovic
16	the onion	kurt schwitters
17	tentacular thinking	donna j. haraway
18	toward a symbiotic way of thought	vincent zonca
19	living with birds	len howard
20	why look at animals?	john berger
21	quantum listening	pauline oliveros
22	politics of installation	boris groys
23	some notes on drawing	amy sillman
24	depiction, object, event	jeff wall
25	cyber-teratologies	rosi braidotti
26	love your monsters	bruno latour
27	arts of living on a damaged planet	multiple authors
28	what is it like to be a bat?	thomas nagel
29	dazzling diversity: the biology of chiroptera	tessa laird
30	what is an owl?	stephen moss
31	the gender of sound	anne carson
32	the euphio question	kurt vonnegut
33	listening to the tree of life	karen bakker
34	organic music societies	multiple authors
35	klittenbandjes	hay wijnhoven
36	rachel carson	a fable for tomorrow
37	listening music	john maus
38	wolf trilogy	angela carter
39	over leven	sander turnhout
40	hele dagen tussen levende wezens	estelle zhong mengual
41	the earthly community	achille mbembe
42	riding the blinds	maggie nelson
43	notes on gesture	giorgio agamben
44	the living mountain	nan shepherd
45	the ecological crisis as a crisis of sensibility	baptiste morizot

ilycere-cahiers.com
blyisnokino.com
itispartofanensemble.com
peelrealounoun.com
naipattaofficial.com
onarynornotice.com
theques-verlag.com

